

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ
Књига CLV

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА
Књига 38

СРБИЈА И РУСИЈА
1814–1914–2014

МЕЂУНАРОДНИ НАУЧНИ СКУП
13–14. октобар 2014. године

Примљено на VII скупу Одељења историјских наука
30. септембра 2015. године

Уредник
академик
МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

БЕОГРАД 2016

БРИТАНЦИ О РУСИЈИ НА ОСНОВУ СРПСКИХ ДИПЛОМАТСКИХ ИЗВЕШТАЈА ИЗ ЛОНДОНА 1885. ГОДИНЕ

АЛЕКСАНДАР РАСТОВИЋ

Апстракт. – У овом раду се на основу дипломатских извештаја Чедомиља Мијатовића, српског посланика из Лондона, које је слао Министарству иностраних дела Краљевине Србије током 1885. године анализира званична британска политика, али и ставови јавног мњења, а посебно штампе према Русији. Због присутне русофобије, у Лондону се брижљиво пратило да ли руски утицај на Балкану слаби или расте, што је било у складу с једним од основних постулата њене балканске политике који је подразумевао да се онемогући или бар на што мању меру сведе руски утицај на том простору.

Кључне речи: Балкан, Велика Британија, Источно питање, Русија, русофобија, Србија

Српско посланство у Лондону и њен посланик Чедомиљ Мијатовић су током 1885. године, поред редовних извештаја који су се тицали српско британских политичких, привредних и културних односа, слали Министарству иностраних дела Краљевине Србије и бројне дипломатске депеше које су се односиле на ставове британске владе, Форин офиса, парламента, али и јавног мњења, а пре свега ондашње штампе према Русији и њеној спољној политици с посебним акцентом на Балкан. Сви ти погледи званичне британске политике и јавности били су дубоко прожети русофобијом и страхом од јачања руског утицаја не само на Балкану већ и на подручју Средњег и Далеког истока. У целини гледано, Британци су увек били узнемирени када је долазило до снажења руске империје, и то како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану.

Што се тиче односа Велике Британије према Русији, током читавог 19. века непрестано је била присутна њена опседнутост руском империјом. Русофобију у британској политици лансирао је један од најбољих познавалаца енглеске политике на Балкану лорд Палмерстон тридесетих година деветнаестог века. Џон Глисон је 1950. године у својој књизи *Генеза русофобије у британској политици* расветлио тај феномен. По њему, русофобија је парадокс у историји Велике Британије и њој је почетком 19. века претходила антипатија према Русији, која је ускоро постала најизраженији и најсталнији елемент британске стварности. Узроке хроничне британске русофобије Глисон

је видео у ривалитету империјалних амбиција и тежњама две силе које су се сударале на истој територији (Блиски исток), односно због различитог приступа решавању Источног питања, затим у економском супарништву, а важни су били и партијски ривалитети виговаца и торијеваца, који су своје унутрашње сукобе преносили и у сферу спољне политике. Незаобилазни елементи који су, по њему, стварали русофобију јесу и улога личности, као и непријатељски оријентисана штампа која је објављивала бројне текстове у којима су изношене предрасуде о Русији и Русима.

Пресудну улогу у окретању Палмерстона против Русије одиграли су дипломата Дејвид Уркварт и лорд Џон Понсонби, британски амбасадор у Цариграду.¹ Ипак, сматра се да је главни архитекта русофобије у британској политичкој и друштвеној јавности био Уркварт, кога руска историчарка Елена Кудрјавцева назива „патолошким русофобом“, а Марија Тодорова „истакнутим туркофилом и опседнутим русофобом“.² Русофобија као доминантна компонента британске политике кулминирала је током Кримског рата, а продужила се и у 20. веку, сем што је привремено утихнула, како тврди академик Милорад Екмечић, у периоду Другог светског рата.³ О размерама русофобије у званичној јавности Велике Британије сликовито говори забелешка Томаса Греније де Фонбланка, енглеског конзула у Београду који је 1857. године записао да је „способност Русије за цивилизацију истоветна са способношћу афричких црнаца за апстрактну математику“.⁴

И други енглески историчари указивали су на превелик страх Лондона од Русије и Руса. Професор Метју Смит Андерсон сматрао је да је британски страх од Русије на Блиском истоку увек био претеран и нереалан. До 1850. године заснивао се више на огорчености због руског угњетавања Пољака и због страха од руског утицаја у Европи него због Блиског истока. Тек је Кримски рат код Енглеза проузроковао страх од могућег руског утицаја на Блиском истоку.⁵

Професор Џералд Дејвид Клајтон тврди да је британска политика више од педесет година живела у уверењу да се мора онемогућити руска контрола над Цариградом, а претеран страх од Русије био је узрок многих британских одлука у вези с Источним питањем од 1821. до 1907. године. Страх од Русије био је присутан свуда и она је оптуживана за све. Руси су били криви

¹ C. Webster, *Urquhart, Ponsonby, and Palmerston*, *The English Historical Review*, vol. LXII, No 244, July 1947, 330–333.

² Е. П. Кудрявцева, *Русские на Босфоре. Российское посольство в Константинополе в первой половине XIX века*, Москва 2010, 194; М. Todorova, *Imaginary Balkan*, Beograd 1999, 169.

³ М. Екмечић, *Српски национализам и србофобија*, НИИ, бр. 3081, 14. јануар 2010, 44; J. Gleason, *The Genesis of Russophobia in Great Britain: A Study of the Interaction of Policy and Opinion*, Cambridge 1950, 278.

⁴ М. Екмечић, *Сукоб цивилизација или стварање светског система великих сила*, Огледи из историје, Београд 1999, 359.

⁵ M. S. Anderson, *The Eastern Question 1774–1923. A Study in International Relations*, London 1966, 391–392.

за терор над Пољском, за антилибералну аутократију, или за ширење експанзионистичких претензија у централној Азији и на Далеком истоку, као и према Турском царству. Умешаност Велике Британије у решавање Источног питања значао је „један век англо-руског непријатељства са малим периодима сарадње који су се дешавали увек на иницијативу Русије“.⁶ Клајтон сматра да су лорд Палмерстон и Ункјар–Искелесијски уговор из 1833. узроковали револуцију у британским погледима на Источно питање.

Из извештаја посланика Мијатовића можемо закључити да је британска влада током 1885. године, када се ради о њеном односу према Русији, била концентрисана на три групе питања. Прва група питања тицала се општег руског присуства на Балкану, друга се односила на уједињење Бугарске и српско-бугарски рат који је букнуо те године, а у светлу, како се говорило у Лондону, опасности од руске експанзије према Цариграду, Босфору и Дарданелима, а трећа је била фокусирана на авганистанско питање, које је актуелизовано почетком априла 1885. године, када су Руси разбили Авганистанце у Пенцабу, који су Енглези сматрали важном тампон-зоном према Индији, њеној најзначајнијој колонији. Тим инцидентом почела је велика криза у средњој Азији.⁷

Један од основних принципа Велике Британије на Балкану током 19. века био је онемогућавање знатнијег руског утицаја на том простору, али и у Европи и Азији у целини. У Лондону је преовладавало мишљење да би јаче руско уплитање у балканску стварност угрозило интегритет Турске империје, а самим тим довело у опасност и британске интересе на том простору и шире, а пре свега у Индији и даље на истоку.

Још крајем децембра 1884. године Чедомил Мијатовић је направио занимљиву забелешку о политичкој ситуацији у Енглеској, с посебним освртом на положај те силе у светској политици, али и на критичну ситуацију у којој се налазио тадашњи премијер Виљем Еверт Гледстон. Српски дипломата примећује да је тамошње „јавно мњење незадовољно третманом који њихова земља има од стране других великих сила, а у вези са енглеским предлогом о регулисању египатских финансија, све већим и агресивним апетитима Немачке у Африци, чиме се доводе у опасност енглески колонијални интереси на том подручју, као и због како се тврдило нелојалног држања Русије по питању граница Авганистана.“ Такође, указао је на то да је текст руског генерала Соболева о целисходности руске инвазије на Индију одјекнуо сензационално. Енглеска јавност је све више оптуживала Гледстона због његове колебљиве и млаке спољнополитичке и колонијалне политике, при чему се тражило да „влада заузме јасну и енергичну политику па макар се Енглеска завадила и заратила са целим светом“.⁸ Занимљиво је да је српски посланик указао и на то да се код „Енглеза иако важе за хладан и прорачунат народ

⁶ G. D. Clayton, *Britain and the Eastern Question. Missolonghi to Gallipoli*, London 1971, 18.

⁷ A. Tejlor, *Bitka za prevlast u Evropi*, Sarajevo 1964, 283.

⁸ АС, МИДС, ПО 1884, Ф-II, Д-IV, Пов. 539, Мијатовић – министру иностраних дела, 25. XII 1884.

све више буди шовинизам који је постао општа епидемија која је захватила и неке министре“.⁹

Иначе, енглеско јавно мњење било је веома острашћено и антируски расположено, о чему је у више наврата током 1885. године писао и Мијатовић. Он, тако, на пример, 26. маја бележи да је енглеска јавност дала подршку конзервативцима у њиховим нападима на Русију и политици непопуштања, што им је уједно повећало шансе на парламентарним изборима. „Енглеско мњење исказује изразита антируска осећања, а шири се и уверење да погодба између Русије и Енглеске (мисли се на авганистански спор) не може за дуже да отклони међусобни рат.“¹⁰

Занимљиво је да је Мијатовић, на основу доброг увида у унутрашње политичке прилике у Великој Британији и антируског правца у спољној политици Форин офиса, а сматрао се за веома обавештеног дипломату с великим угледом у тамошњим дипломатским круговима, али и међу енглеском политичком и интелектуалном елитом, предвиђао средином јуна 1885. године да ће у случају победе конзервативаца на изборима и освајањем већине у парламенту „Енглеска јавно и свечано ступити у алијенацију са Немачком и Аустроугарском. Офанзивни циљ те алијенације биће одржавање европског мира. Прави њен циљ биће да се Русија сузбије на свим линијама и да се принуди да се бар за нових двадесет пет година код куће на миру прибира и крепи, ако то и уколико још нихилисти буду дозволили“.¹¹

Антируска размишљања званичног Лондона српски дипломата је имао прилике да чује и приликом сусрета с најзначајнијим британским државницима и политичарима. Тако је приликом разговора с Ричардом Кросом, министром унутрашњих послова, 12. јуна 1885. године забележио да Крос није крио своју радост што се Србија „еманциповала од руског уплива, да ће се нова влада чувати да не изазове рат, али ако га Русија баш жели, влада га неће избегавати жртвама на штету енглеског престижа“¹² Средином септембра исте године Мијатовић је разговарао и с лордом Робертом Солзберијем, председником Владе, који му је поновио познату жељу британске владе да се „балкански народи ослободе руског утицаја односно да не дозволе да Русија на Балкану оствари своје планове“.¹³

Након доласка конзервативаца на власт Мијатовић је такође често слао депеше у Београд у којима је анализирао њихову спољну политику, а при чему је истицао њихову антируску оријентацију. Та политика могла се укратко сажети као сузбијање руског уплива на Балкану и онемогућавање да Цариград падне у руке Руса. Мијатовић је процењивао да Гледстоновим

⁹ Исто.

¹⁰ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-I, Д-V, Пов. 282, Мијатовић – Гарашанину, 26. V/8. VI 1885.

¹¹ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-II, Пов. 303, Мијатовић – министру иностраних дела, 14/26. VI 1885.

¹² Исто.

¹³ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-IV, Д-IV, Пов. 420, Мијатовић – министру иностраних дела, 18/30. IX 1885.

либералима сузбијање руског утицаја не само да није интерес већ су га они претпостављали аустријском. Он пише: „Русија је до сада налазила начина да утиче на Гледстона па ће без сумње налазити и од сада. У Источном питању Гледстон је сентименталист и доктринер.“¹⁴

Међутим, почетком октобра 1885. године Мијатовић је саставио извештај у ком је тврдио да се Енглеска повлачи у другу линију у вези с интересовањем за Балкан, и то позивајући се на писање тамошње штампе која је тражила стриктну неутралност владе у вези с питањем балканских дешавања, сем у случају руске инвазије на тај простор.¹⁵ Ипак, поновио је размишљања конзервативаца да се Русима не сме допустити приступ Босфору. Према томе, из свих извештаја које је Чедомиљ Мијатовић слао, а у вези с односима Велике Британије према руском присуству на Балкану, јасно произлази изразит антируски став, односно да је требало по сваку цену онемогућити руски утицај на том подручју.

Тесно повезано с антируском политиком Велике Британије уопште, а посебно на Балкану је и питање бугарског уједињења 1885. и српско-бугарског рата, јер су Енглези у чину уједињења видели прилику да се Бугари коначно ослободе руског утицаја, а самим тим би се смањила и опасност од руске инвазије на Балкан, Цариград и мореузе. После Берлинског конгреса Русија је остварила одлучујући утицај у Бугарској преко кнеза Александра Батенберга, што је стално узнемиравало Велику Британију. Међутим, током времена руско присуство у Бугарској све више је наилазило на противљење домаћих политичких кругова. После смене Батенберга и доласка регента Станбулова антируско расположење било је све израженије. Пловдивски преврат и бугарско уједињење британска политика је схватила као прилику да се руски утицај у Бугарској и на Балкану ефикасно елиминишу и учинила је све што је било у њеној моћи, те је заложила и свој утицај код Порте и великих европских сила да признају тај чин који је фактички био у супротности с одлукама Берлинског конгреса. У томе је и успела. Чин уједињења једногласно је прихваћен у свим политичким круговима на британском острву, а једнодушно га је поздравила и тамошња штампа.¹⁶

Уједињење Бугарске и каснији српско-бугарски рат, односно неспретни и непотребни покушај српског краља Милана Обреновића да спречи тај чин позивањем на повреду одредаба Берлинског конгреса најпажљивије је у Лондону пратио посланик Мијатовић. Осим ствари које су се директно тичале Србије и њених интереса у тим дешавањима, Мијатовић је помно посматрао и ставове британске политике и њених званичника, али и мњења према тој кризи, а посебно у контексту последица уједињења на руско присуство на Балкану.

¹⁴ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-Ц, Д-Ш, Пов. 633, Мијатовић – министру иностраних дела, 30. X 1885.

¹⁵ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-Ц, Д-Ш, Пов. 462, Мијатовић – министру иностраних дела, 3/15. X 1885.

¹⁶ А. Раствоић, *Велика Британија и Србија 1878–1889*, Београд 2000, 109.

Мијатовић је 10. септембра 1885. упозорио Београд на то да изјава Филипа Корлија, првог секретара лорда Солзберија, да ће „интелигентни живаљ Румелије знатно помоћи да се Бугарска одвоји од Русије и ослободи панславистичког утицаја“ значи да ће Лондон признати бугарско уједињење. Такође, истицао је да су британски листови јединствени у подршци бугарском уједињењу и да главне аргументе за тај чин налазе у „промени прилика на Истоку после Берлинског конгреса као и у чињеници да ће јака Бугарска бити мање русофилска него подељена“. ¹⁷ Српски посланик упозоравао је на то да лист *Пал Мал Газет* не само да подржава чин уједињења већ иде и корак даље, те пише у прилог уједињења Македоније с Бугарском. ¹⁸

После уједињења енглеска дипломатија пажљиво је послушљивала ставове Србије према том чину и евентуалан улазак Србије у рат против Бугара, јер су се Британци, по мишљењу Чедомиља Мијатовића, плашили да би то за последицу имало „општу нестабилност на Истоку као и да би довело до уласка руске војске у Бугарску одакле она више не би изашла“. ¹⁹ Када је рат ипак избио, српски посланик упозоравао је на то да се Србија најоштрије осуђује у свим енглеским листовима због уласка српских трупа у Бугарску, при чему су то сматрале „недостојним и себичним чином“. „И либералима и конзервативцима подједнако лежи на срцу да се Бугарска с Румелијом уједини овом приликом, јер мисле да ће то још више и потпуније ослободити Бугаре од Руса. Зато је и једнима и другима криво на Србију која својим држањем и захтевима спречава остваривање те уније“, тврдио је Мијатовић. ²⁰

Српски дипломата је током бугарске кризе, односно уједињења и рата често писао о односу британских новина према Србији. Упозоравао је на то да, сем два-три листа, остала штампа одсудно и страшно пише против Србије. Веома је занимљива његова оцена: „[...] с једне стране их је сервилност према двору, а с друге стране мржња према Русима и с њима повезана илузија да Велика Бугарска значи препреку руском освајању Цариграда толико заслепила да не могу ни најмању ни најобичнију правду да нам учине, онда бар да не тражим од њих да нам новчане прилоге дају.“ ²¹

Опседнутост британских новина Русима и ширење неистина о руској политици на Балкану пластично се огледају у опширном тексту *Србија и Бугарска* који је објављен у Дејли Телеграфу 4. октобра 1885. У чланку се истиче да је семе раздора између Срба и Бугара посејао генерал Игњатијев Санстефанским уговором, као и да су „Бугари изабрани од стране Русије

¹⁷ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-IV, Д-IV, Пов. 386, Мијатовић – министру иностраних дела, 10/22. IX 1885.

¹⁸ Исто.

¹⁹ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 444, Мијатовић – министру иностраних дела, 29. IX 1885.

²⁰ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 545, Мијатовић – министру иностраних дела, 14/26. X 1885.

²¹ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 645, Мијатовић – министру иностраних дела, 14. XI 1885.

да послуже као згодно оруђе московске политике на Балкану“.²² Аутор текста тврдио је и да је, од када је „Србија одлучила да се њеном судбином не управља из Москве, бугарска територија постала главни стан и основа операцијама сваке врсте сплетака против краља Милана и његовог народа“.²³ Такође, оптуживали су се и панславистички кругови из Софије да су 1883. године организовали устанак у три округа у Србији, а након његовог гушења велики број вођа и побуњеника нашао је своје уточиште управо на бугарској територији.²⁴ Аутор написа бранио је и кнеза Александра Батенберга јер је био „једини човек против комбинације руских и бугарских амбиција, и непрестано се залагао за пријатељску политику на страни Србије.“ Новинар је оптуживао и Русију да је због својих интереса, а преко агената у Софији спречила да се реше размирице између Бугара и Срба.²⁵

Исти лист је 22. октобра такође објавио велики текст о Србији, који је говорио у њену корист, а у вези са српско-бугарским конфликтом. У том чланку такође се износи неколико критика на рачун Русије. Аутор тврди да велике силе имају своје интересе. „Турски је интерес да задржи што више, Русија да влада Црним морем и контролише Босфор и Дарданеле, а Аустрија ако не да освоји Солун, оно бар да отклони опасност од стварања велике словенске силе која би зависила од Русије.“ Даље у тексту се истиче да „Бугари не примају прекор да су они руско оруђе, а да Србија изјављује са још више разлога да је и она сувише независна да буде руско оруђе.“ На крају се изражава нада да ће балканске државе или „оружјем или мирним развртком направити баријеру против омиљених планова слависта или цара“.²⁶

Занимљиво је да је Мијатовић бележио и понашање панславистичких кругова у Лондону, а у вези с могућим ратним сукобом Србије и Бугарске. У том смислу, 15. октобра 1885. забележио је да у тамошњим панславистичким круговима влада права узбуна, као и да га је посетио један угледан панслависта, који му је саопштио да, ако „Србија уђе у рат са Бугарима, да ће заратити и са Русијом и са Турском“.²⁷ Мијатовић је сматрао да панслависти streпе од српског упада у Бугарску, а да се српски пријатељи у Лондону плаше да ће улазак Срба у Бугарску и њено увећање на штету Бугара за дуго времена спречити споразум између две земље.²⁸

У извештајима које је током 1885. године слао у Србију, а у вези с руско-британским односима, Мијатовић је знатан простор посветио и

²² АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 464, Мијатовић – министру иностраних дела, 4. X 1885.

²³ Исто.

²⁴ Исто.

²⁵ Исто.

²⁶ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 621, Мијатовић – министру иностраних дела, 22. X 1885.

²⁷ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-III, Пов. 460, Мијатовић – министру иностраних дела, 3. X 1885.

²⁸ Исто.

авганистанском питању, односно кризи која је ескалирала почетком априла те године, а чији су главни актери управо били Руси и Енглези. У вези са тим проблемом Мијатовић је почетком марта те године известио Министарство спољних послова Србије о опасности од руско енглеског рата, и о великим компликацијама које могу проizaћи из тог рата. Једна од тих реперкусија је и могућа аустријска акција на Балкану, при чему се позивао на један извештај новинара *Тајмса* из Берлина, у ком се тврди да је „Бизмарк изјавио да би рат Енглеске и Русије дао Аустрији слободу акције на Балкану“.²⁹

Средином марта 1885. забележио је да се ситуација око Авганистана и Индије заоштрава и да је енглеска влада наредила да се сви бродови наоружају и припреме за полазак, а да је у Индији мобилисано шест хиљада војника. Пренео је и расположење тамошњег мњења напомињући да оно није ратоборно, али да сматра да се мир може одржати само под условом да се Руси повуку са заузетих положаја. Цитирао је и писање угледног *Пал Мал Газета*, који је тражио од владе да се спор с Русијом изнесе пред арбитражу немачког канцелара Бизмарка. Занимљиво је Мијатовићево размишљање да авганистанско питање има велике импликације и на ситуацију на Балкану и у подручју Цариграда и мореуза, при чему је указао на ставове бројних ондашњих политичара и публициста који су тврдили да руско заузимање стратешких позиција у Авганистану и на Истоку сматрају за покрет чији је циљ, не Индија, већ Цариград.³⁰

Тако је, на пример, сер Темпл, који је био добар познавалац Источног питања, одржао предавање управо на ту тему. По њему је „Русија желела да има тачку са које може да парализује Енглеску да нема чиме да брани Цариград при предстојећем руском походу на Босфор.“ Такође, указао је и на писање британских новинара који извештавају из Цариграда да Русија тражи од Порте да с њом закључи савез. Према писању Тајмса „Петроград нуди да гарантује интегритет Турског царства и посебно мир на Балкану, али и уједно прети Порти да ће подржати нове пожаре на Балкану ако с њом не уђе у савез“.³¹

Пошто су Руси одбацили енглески предлог за решавање авганистанске кризе, повећала се опасност од избијања рата између те две земље, при чему је Мијатовић био уверен да је рат те две силе неизбежан, а да ће последица тога бити аустријска анексија БиХ. Увек добро информисан, српски посланик то своје мишљење поткрепио је писањем листа *Стандард*, који је 27. марта 1885. године објавио текст свог дописника из Беча у коме се тврдило да ће Аустрија на јесен формално предложити силама да се сагласе с њеном анексијом БиХ. Пренео је и писање русофилеки оријентисаног *Пал Мал Газета* да је „на аустријску анексију Босне, Русија

²⁹ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-П, Д-П, Пов. 134, Мијатовић – министру иностраних дела, 16. III 1885.

³⁰ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-П, Д-П, Пов. 157, Мијатовић – министру иностраних дела, 14/26. III 1885.

³¹ Исто.

пристала у Скерњевицу, и да је тада решено да се Бугарска и Источна Румелија уједине³².

После неуспеха енглеске иницијативе за решење аваганистанског проблема Гледстон је послао лорда Росберија у Берлин да би затражио посредовање Бизмарка. Мијатовић је извештавао и о тој дипломатској мисији преносећи мишљење дипломатских кругова који су веровали да ће Бизмарк учинити све да помогне Енглезима. Мијатовић је сматрао да ће спор Енглеза и Руса око авганистанске границе бити решен у корист Русије, а да ће зато Енглези добити подршку Бизмарка да реше египатско питање у своју корист.³³ Због колонијалних спорова с Немачком, смрти Гордона у Картуму, Влада Гледстона била је веома уздрмана и зато је њој криза око Пенцаба представљала можда и последњу прилику да обнови пољуљани престиж. То је могла учинити нападом на Русе у Црном мору. У том смислу тражили су од Турака да отворе мореузе за пролазак британске флоте. Интервенцијом Бизмарка Турци су одустали од те идеје, тако да је енглеска идеја о нападу на Русе преко Црног мора пропала, а Руси су одустали од даљег заштравања односа с Енглезима у Авганистану и пристали су 4. маја 1885. на арбитражу, а почетком септембра две земље утврдиле су опште принципе о руско-авганистанској граници.³⁴

У међувремену Мијатовић је и даље пратио однос званичне политике Велике Британије према авганистанском питању и крајем јула 1885. саставио је извештај који се тицао, између осталог, и Солзберијеве спољне политике, а у ком је важан део заузимао однос према Авганистану. Нови британски премијер је између осталог пристао да се придржава обећања које је његов претходник дао авганистанском емиру да ће кланац Зулфикар остати под његовом влашћу, као и да треба утврдити индијску границу да би се предупредила опасност од рата.³⁵

Из свих тих дипломатских извештаја, забелешки и промишљања Чедомиља Мијатовића јасно проистиче да су Енглези и током те бурне 1885. године испољавали огромну заинтересованост за све што се дешавало на унутрашњој политичкој сцени Русије, али и за све потезе царске Русије на спољнополитичком плану. Та русофобична црта њене спољне и балканске политике наставила се и у 1885. години. За Енглезе је од примарне важности било да спрече ширење руског утицаја на Балкану и јачање панславистичког покрета међу балканским народима, јер су у руском присуству на том подручју видели опасност за своје стратешке интересе у областима Мале Азије, мореуза, Црног мора и даље ка истоку.

³² АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-II, Пов. 181, Мијатовић – министру иностраних дела, 27. III/8. IV 1885.

³³ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-II, Пов. 303, Мијатовић – министру иностраних дела, 14/26. VI 1885.

³⁴ А. Тејлор, *нав. дело*, 285.

³⁵ АС, МИДС, ПО 1885, Ф-II, Д-II, Пов. 374, Мијатовић – министру иностраних дела, 25. VII 1885.

Александр Растович

АНГЛИЧАНЕ О РОССИИ НА ОСНОВАНИИ СЕРБСКИХ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТЧЕТОВ ИЗ ЛОНДОНА, 1885 г.

Резюме

В течение всего 19 века британская официальная политика, общественное мнение и особенно печать придерживаются позиции, что российское присутствие на Балканах нужно пресечь или максимально ограничить, так как считалось, что российское влияние на данной территории может оказать роковое влияние на британские интересы. Балканы в силу своего удачного геостратегического положения представляли собой кратчайший путь до Индии, наиболее значимой британской колонии. В случае вхождения данной территории под российский контроль под угрозу попала бы Турция, союзница Британии, а также становился бы практически невозможным доступ к Царьграду, а соответственно и к Индии. В связи с этим англичане очень внимательно следили за влиянием России на Балканах в 19 веке. Об этом говорят многочисленные дипломатические отчеты Чедомиля Миятовича, сербского посланника в Лондоне. В течение только одного 1885 года он отправил в Белград десятки депеш, в которых он обращает внимание сербских властей на то, что англичане очень заостряют свое внимание на российском влиянии и присутствии на Балканах. В соответствии с этим британское правительство в 1885 году в отношении России сосредотачивалось на трех группах вопросов. Первая группа касалась российского влияния на Балканах, балканских государств, вторая – сербско-болгарской войны, третья – афганского вопроса, который являлся камнем преткновения интересов России и Великобритании.